

SZEMLE

PETER BLASTENBREI

DIE SFORZA UND IHR HEER Studien zur Struktur, Wirtschaft- und Sozialgeschichte des Söldnerwesens in der italienischen Frührenaissance

Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte. N.F. Bd. 1.

(Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1987. 519 o.)

Az európai történetírás az utóbbi években újabb nézőpontból vizsgálja az itáliai városállamok kora újkori történetét: a hadseregek, azaz a zsoldoseregek társadalomtörténete szempontjából. Ez a szemléleti gazdagodás azonban nem jelenti a hagyományos politikai-történeti, numerikus adatfeltáró munka tagadását, sőt éppen ellenkezőleg, a kutatások melléktermékeként újabb és újabb zsoldoslisták kerülnek publikálásra.

A szerző a Michael Mallett által kezdeményezett és nagy hatású monográfiákkal fémjelzett úton halad (Mercenaries and their Masters. London, 1974. és Venice c. 1400 to 1508. In: J. R. Hale írt kötetben, The Military Organisation of Renaissance State. Cambridge, London, 1984.). A kötet alapvető kérdésköre a zsoldosereg és az azt körülvevő társadalom közötti kapcsolat, az egyes városállamok urai, vezetése és a seregek, a hadseregszervezet, fegyelem, irányítás, ellenőrzés, technikai felszereltség újszerű vizsgálata. A szerzővel csak egyet lehet érteni abban, hogy — ehhez a monográfiához hasonlóan — kívánatos az egyes Itáliában szerveződött zsoldoseregek anyagának feltárása és többszempontú kiértékelése.

Blastenbrei témaválasztása nem szorol hosszabb indoklásra, a Sforza-sereg néhány évtized alatt a legjelentősebbé nőtte ki magát, vezérei kezében valódi hatalmi tényezővé vált, s maga a Sforza név is e seregnek köszönhetette hírnevét. A bevezető fejezetben Muzio Attendola és Francesco Sforza zsoldosvezérekkel ismerteti meg az olvasót, majd magának a seregnek a tárgyalására tér rá. Bemutatja a sereg rekrutálási gyakorlatát, a szolgálati idő alakulását, az elbocsátások, dezertálások jellemzőit. Ezt követi a sereg belső felépítésének a vizsgálata, kitekintve a fegyelmi helyzetre, a veze-

tési-irányítási modellre és a katonai igazság-szolgáltatásra. Részletesen áttekinti a segédc csapatokat, a lovasságot, gyalogságot, az ostromeszközökkel való ellátottságot, a tüzérséget, a flottát, a sereget kísérő, ill. segítő polgári személyek körét (titkárok, zenészek stb.). A harmadik fejezet a fegyverzetet tárgyalja, illetve a seregben alkalmazott jelvényeket, zászlókat. A negyedik fejezet tárgya a sereg gazdasági alapja, a bevételek, zsoldfizetés, a katonák földbirtokokból származó jövedelmének, a váltságdíjak jelentősége. Végül külön fejezet jut a szállás és ellátás vizsgálatának. A kötet második része a katonák származását vizsgálja földrajzi és társadalmi szempontból.

A hazai kutatás szempontjából nem érdektelen a Sforza-sereg 1450 előtt ismert tagjainak a felsorolása, elsősorban a milánói Állami Levéltár anyagának a hasznosítása alapján. Nem meglepő, hogy magyarok kis számban fordulnak elő, hiszen az itáliai magyar zsoldosok fénykora ekkorra már elmúlt. A felsoroltak közül kettőt tart valószínűleg magyar származásúnak (No. 253. Ungaretto, uomo d'arme, majd később squadrero. 1419-ben a viterbói csata után tűnik fel, de még az 1452-es hadjáratban is részt vesz; Giovanni Ungaro, uomo d'arme, 1447-ben házassága alkalmából Cremonában házat kap, az 1452-es hadjáratban Malcarpo da Cremona squadrájában vesz részt), illetőleg még egy dalmát származású említhető ebben a vonatkozásban. Az uomo d'arme a sereg felépítésében alul helyezkedik el. A capitano generale alatt az egyes sereg-részek kapitányait találjuk, alájuk tartoznak az egyes squadrak vezérei, „squadreri”, majd az egyes squadrákat a nehézfegyverzetű uomo d'arme-ok vezetése alatt álló legkisebb egységek alkotják, a lándzsák „lancia”, ez esetben 3 lovassal, a nehézfegyverzetű parancsnokon

kívül egy könnyűlovasból és egy kiségitő szerepkörű „ragazzo”-ból.

A felsorolás más szempontból is jelentős, ti. Karl A. Schäfer munkája óta (Deutsche Ritter u. Edelknechte in Italien während des 14. Jhs. Paderborn, Bde. 1—4. 1911—14.) a legnagyobb létszámú lista, még ha a Sforza-sereg átlagos 4—6000 katonája közül csak 460-nak a nevét sikerült is a nyilvántartásokból felderíteni. Érthető, hogy közülük a „squadri”-k, illetve az írásbeli ügyintézésben nyomot hagyó titkárok aránya a legmagasabb.

A Sforza-sereg 1385—1450 között az itáliai zsoldosság klasszikus időszakában működött. Eppen ez az az időszak, amikor a külföldi zsoldosseregek kiszorulnak, illetve egyre nagyobb jelentőségre jut a gyalogság, illetve a zsoldosság alkalmazása. Magukhoz a Sforzákhöz ugyan konkrét haditechnikai újítások nem fűződnek, de sikeresen alkalmazzák a már bevált eszközöket (tüzérség, folyami flotta, erődítmények), a „squadra” egységek alkalmazása, a gyalogság szerepének a felismerése, s egyre nagyobb egységek kialakítása a seregen

belül. A zsoldosok társadalmi környezetének vizsgálata is számos érdekes eredményre vezet, így a zsoldosság és a mezőgazdasági termelés kapcsolatára vonatkozóan. A zsoldosok tudnillik a kifizetések rendszertelenségét e „második gazdaság” kézenfekvő típusával egészítették, földbirtokok szerzésével. Ennek a megoldásnak a terjedését elősegítette, hogy a katonák többsége feudális-vidéki környezetből származott, de a Sforzák maguk is hozzásegítették katonáikat a földbirtokhoz. Ugyanakkor ebből hosszú távon gazdaságilag káros következmények származtak, a folyamat az ipari és kereskedelmi beruházások elhanyagolásához vezetett és mesterségesen enyhítette a munkaerőnek a földhöz való kapcsolódását.

Az itáliai zsoldosseregek további kutatása — korábbi korszakban — a magyar részvétellel vonatkozóan ennél még sokkal több új adattal fog szolgálni. A kötet módszertani erőnyei, feljogosítanak erre a megállapításra.

Veszprémy László

NAGY LÁSZLÓ

AZ ERŐS FEKETE BÉG NÁDASDY FERENC

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 288 o. Korok és Emberek)

Feltétlenül helyeselhető kezdeményezésnek tekinthető a Zrínyi Katonai Kiadó által elindított új sorozat, amely jelentős magyar történeti személyiségeket kíván bemutatni monografikus formában, egyaránt szólva a szaktudomány művelőinek és a história iránt érdeklődő tágabb olvasóközönségnek. Ha idekapcsoljuk a Magyar História és a Labirintus sorozatok hasonló jellegű vállalkozásait, a történelmi személyiségek kutatásának reneszánszáról beszélhetünk. A történések ezirányú kutatásainak felélénkülését nem magyarázhatjuk kizárólag szakmai szempontokkal, figyelembe kell venni a nagy történeti személyiségek élete és tettei iránt mutatkozó érdeklődést. Mivel a politikatörténet területén is jócskán akadnak fehér foltok, kevésbé ismert, de a históriában jelentős súllyal bíró személyiségek, kétségtelenül pozitív és előrevivő tendenciáról van szó.

A XVI—XVII. századi magyar hadtörténet egyik legkiválóbb művelője, Nagy László legújabb munkája a XVI. század második felének kiemelkedő, de eléggé feledésbe merült alakjáról, a törökök által rettegett, s „erős fekete bég”-nek „keresztelt” Nádasdy Ferencről szól. A szerző először a „nádorfi” szüleit, Nádasdy Tamást és Kanizsai Orsolyát mutatja be, ketjüket harmonikus kapcsolatát néhány levél-

részlettel világítja meg. Kitér ezután a meglehetősen későn, közel két évtizedes házasság után (1555-ben) született Ferenc gyermek- és tanulóéveire. A nádorfi Bécsbe került I. Miksa német-római császár és magyar király udvarába (1567-ben), s itt tanult, nevelődött. Ezután Nagy László részletesen foglalkozik Nádasdy Ferenc házasságával. Erre 1575-ben került sor, amikor Nádasdy csak 20, felesége, Báthori Erzsébet pedig 15 éves volt. A házasság megítélése kapcsán a szerző polémiát folytat Báthori Erzsébet régebbi (Rexa Dezső, Payr Sándor) és újabb (Péter Katalin) monográfusaival. Nagy László azt igyekszik igazolni, amelyet korábban írt könyvében (A rossz hírű Báthoriak. Bp., 1984.) is kifejtett: a nádori presszió nyomán készült jegyzőkönyvek tanúbizonyságát nem lehet elfogadni, Nádasdy özvegye egy konstruált per áldozata volt. A szerző nézete szerint a „fekete bég” és Báthori Erzsébet házassága nem lehetett rossz, hiszen közel három évtizedig tartott, még házasságuk huszonharmadik évében is gyermekük született, továbbá fennmaradt levelezésük is gyöngéd érzelmeket sejtet (45. o.). Viszonylag keveset ír Nagy László a nádorfiról, mint földesúrról, aki a legnagyobb földbirtokosok sorában a nyolcadik helyet foglalta el. A földesúr udvara címet viselő fejezetben ugyan